

ЕМОЦІЙНО ЗАБАРВЛЕНА ЛЕКСИКА В РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»

Зінчук Р. С.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Волинський національний університет імені Лесі Українки
просп. Волі, 13, Луцьк, Волинська область, Україна
orcid.org/0000-0002-5432-7346
zinchuk.ruslana@vnu.edu.ua*

Деркач Л. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Волинський національний університет імені Лесі Українки
просп. Волі, 13, Луцьк, Волинська область, Україна
orcid.org/0000-0002-3607-3119
derkach.larysa@vnu.edu.ua*

Ключові слова: *емоційно забарвлена лексика, експресема, демінутив, аугментатив, суфікс.*

На матеріалі роману Володимира Лиса «Століття Якова» проаналізовано емоційно забарвлену лексику як один із засобів суб'єктивізації художнього тексту й оригінальний вияв ідіостилу письменника. Установлено, що така лексика представлена передусім словами, які навіть поза контекстом твору містять у собі емоційно-оцінний компонент. Найбільшу кількість емоційно забарвлених слів простежено у групі дієслівної лексики. Проаналізовано також іменникові та прикметникові одиниці. Закцентовано на домінуванні слів із негативним емоційним забарвленням, що узгоджено з проблематикою твору.

З-поміж джерел поповнення емоційно забарвлених одиниць виділено живомовне середовище. На прикладі багатого фактичного матеріалу доведено, що нейтральні в усному мовленні розмовні лексеми, потрапляючи до інших стилів, зокрема художнього, привносять настроєність комунікативного простору, з якого вони вийшли, а також підсилюють експресивність тексту.

Проаналізовано також лексеми, які набувають оцінного значення у процесі словотвору. Демінутиви та аугментативи зафіксовані і в діалогах героїв, і в авторському мовленні. З'ясовано засоби творення таких одиниць. Встановлено, що пріоритетність у вираженні пестливості і згрубілості має суфіксація. З-поміж іменникових демінутивних суфіксів у художній мові роману виділено -к-, -ок-, -ик-, -очк-, -ечк-, -оньк-, -еньк-, прикметникових – -еньк-, -есеньк-, -юсіньк-, прислівникових – -есеньк-, -еньк-. Найпродуктивнішим у групі негативно-оцінних формантів є суфікс -иськ-, кількома прикладами засвідчено використання суфікса -ищ-.

На конкретних прикладах простежено, що значення словотвірних варіантів часто залежить від контексту і може змінюватись на протилежне: демінутивні форми передають іронію або зневажливо-сатиричне значення, а згрубілі слова виражають позитивне ставлення до об'єкта опису.

Вивчення емоційно забарвленої лексики як важливої складової частини індивідуально-авторської манери письма Володимира Лиса актуальне також на матеріалі інших творів письменника, що й визначає перспективу подальших досліджень.

EMOTIONALLY COLORED VOCABULARY IN THE NOVEL “JACOB’S CENTURY” BY VOLODYMYR LYS

Zinchuk R. S.

*Ph.D. in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language
Lesya Ukrainka Volyn National University
Voli Ave., 13, Lutsk, Volyn region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-5432-7346
zinchuk.ruslana@vnu.edu.ua*

Derkach L. M.

*Ph.D. in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language
Lesya Ukrainka Volyn National University
Voli Ave., 13, Lutsk, Volyn region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3607-3119
derkach.larysa@vnu.edu.ua*

Key words: *emotionally colored vocabulary, expressive words, diminutive, augmentative, suffix.*

Based on the material of Volodymyr Lys’ novel “Jacob’s Century”, the emotionally colored vocabulary is analyzed as one of the means of subjectivization of the artistic text and an original expression of the writer’s idiosyncrasy. It has been found out that such vocabulary is primarily represented by expressive words, i.e. words that even outside the context of the work contain an emotional and evaluative component. The largest number of emotionally colored words is found in the group of verb vocabulary. Noun and adjectival units were also analyzed. Emphasis is placed on the dominance of words with a negative emotional coloring, which is connected with the problems of the work.

Among the sources of replenishment of emotionally colored units, the living speech environment is highlighted. On the basis of rich factual material, it is proved that colloquial lexemes that are neutral in oral speech, entering other styles, in particular the artistic one, bring the mood of the communicative space from which they came, respectively they strengthen the expressiveness of the text.

The lexemes that acquire an evaluative connotation in the process of word formation are also analyzed. Diminutives and augmentatives are fixed both in the dialogues of characters and in the author’s speech. The means of creating such units have been defined. It was found out that suffixation has priority in the expression of tenderness and rudeness. Among noun diminutive suffixes in the artistic language of the novel we singled out -к/к-, -ок/ок-, -ик/ук-, -очк/очк-, -ечк-/ечк-, -оньк/он’к-, -еньк/en’k-, among adjectival ones – -еньк/en’k-, -есеньк/esen’k-, -юсіньк/iusin’k-, among adverbial ones – -есеньк/esen’k-, -еньк/en’k-. The most productive in the group of negatively evaluative formants is suffix -иськ/ys’k-, there are several examples of using suffix -ищ/yshch-.

It was observed on specific examples that the meaning of word-forming variants often depends on the context and can change to the opposite: diminutive forms

convey irony or a dismissively satirical meaning, and rude words express a positive attitude towards the object of description.

The study of emotionally colored vocabulary as an important component of Volodymyr Lys' individual authorial style of writing is also relevant to the material of other writer's works and this fact determines the perspective of further research.

Постановка проблеми. Художнє мовлення, в якому «якнайповніше виявляються емотивна та естетична функції мови, ґрунтовані на єдності законів внутрішньої мовної організації, психічних і соціальних чинників» [1, с. 68], нерідко стає об'єктом наукових зацікавлень учених. «Дбаючи про втілення своїх художніх задумів, забезпечення оригінальності в змалюванні персонажів і стосунків між ними» [2, с. 91], майстри художнього слова звертаються до експресивних та емоційно забарвлених засобів, кожен із яких стає «деталлю, яка репрезентує національні чи індивідуальні погляди, переконання, риси характеру автора або персонажа твору» [2, с. 92]. Це актуалізує потребу ґрунтовного вивчення структурно-семантичних особливостей та функційних характеристик таких одиниць. Цікавий для означених студій матеріал містять художні твори волинського прозаїка Володимира Лиса.

Мета пропонованого дослідження – простежити емоційно забарвлені одиниці в романі Володимира Лиса «Століття Якова». Реалізація поставленої мети передбачає **виконання таких завдань**: виявити і систематизувати вживані в тексті емоційно забарвлені лексеми, визначити різновиди досліджуваної лексики, проаналізувати типові контексти вживання, простежити специфіку використання письменником експресем, проаналізувати структурні та семантичні особливості демінутивів й аугментативів.

Об'єкт дослідження – емоційно забарвлена лексика в романі Володимира Лиса «Століття Якова». **Предмет дослідження** – структурно-семантичні особливості та функційні характеристики емоційно забарвлених одиниць.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізований матеріал дає підстави стверджувати, що в романі «Століття Якова» емоційно забарвлена лексика представлена передусім словами, які навіть поза контекстом конкретного твору містять у собі емоційно-оцінний компонент. Такі лексеми є «найвагомішим засобом суб'єктивізації художнього тексту й оригінальним виявом ідіостилію письменника» [2, с. 91–92].

Найбільшу кількість емоційно забарвлених слів простежено в групі дієслівної лексики. З-поміж таких одиниць активно вживані автором назви руху людини, зокрема синоніми до дієслова «іти» (з додатковим емоційно-оцінним компонентом): *дибати, дибцяти, побрести, поплента-*

тися, потикатися, прибудитися, припертися, прителюючись, пришкандибати, прошкувати, тупцяти, човгати, швендяти та ін.: *...крадькома за цим світом підглядає, де дибаче дід-дідуган* [3, с. 52]; *...ледь дибцяла по двору, доки не дозволив скинути ті мотуззяні кайданки* [3, с. 21]; *повернулася і побрела кудись* [3, с. 92]; *він поплентався до хати* [3, с. 37]; *...хай дасть слово, що він до тебе більше не поткнеться...* [3, с. 33]; *...хто така у вас живе, звідки прибудилася* [3, с. 45]; *...до Луцька мало не приперлися* [3, с. 36]; *якщо й прителюючись стара карга, то днів за два-три* [3, с. 90]; *і Пилип Гундосів пришкандибав, каже, не міг не провідати* [3, с. 184]; *він уперто прошкував засніженим полем, набираючи за халяви снігу* [3, с. 54]; *потім тупцяв на місці* [3, с. 54]; *потюцяла за хату – плакати, думати...* [3, с. 54]; *вичовгує надвір, навіть не одягнувши шапки* [3, с. 208]; *кіт швендяє за ним до хати* [3, с. 12]. Домінування у «Столітті Якова» дієслівних емоційно забарвлених форм свідчить про динаміку оповіді і сюжету.

Одне з джерел поповнення емоційно забарвлених засобів у романі – живомовне середовище. Нейтральні в усному мовленні, потрапляючи до інших стилів, розмовні лексеми привносять настроєність комунікативного простору, з якого вони вийшли, а також підсилюють експресивність тексту. Дієслівні розмовні емоційно-оцінні одиниці дуже динамічні, вони посилюють образне значення тексту через різні асоціації, пор.: *беркуцьнутися* (розм.) – «раптом упасти, перекинувшись» [4, с. 76]; *ще справді беркуцьнеться чого доброго...* [3, с. 14]; *вибалушувати* (розм.) – «широко розкривати, витріщати (очі)» [4, с. 126]; *Яків сахнувся і вибалушив очі* [3, с. 135]; *викарабкався* (розм.) – «з труднощами вибиратися звідкись» [4, с. 136]; *...якби не та підслухана розмова, то чи й викарабкався* [3, с. 189]; *вовтузитися* (розм.) – «не сидіти спокійно» [4, с. 196]; *люди вовтузяться, починають виходити* [3, с. 219]; *гепнутися* (розм.) – «раптово, з великим шумом упасти» [4, с. 232]; *й таки гепнулася на землю* [3, с. 53]; *засоватися* (розм.) – «почати соватися» [4, с. 423]; *соватися* (розм.) – «сидячи, неспокійно крутитися на місці» [4, с. 1353]; *Артем засовався на лавці, а тоді повернувся до батька* [3, с. 237]; *засокотати* – «те саме, що засокорити» [4, с. 423]; *засокорити* (розм.) – «швидко й безуважно заговорити» [4, с. 423]; *засокотала слухавка Ольчи-*

ним голосом [3, с. 230]; *знидіти* (розм.) – «втрити силу, здоров'я, стати кволим; захиріти (про людей)» [4, с. 472]; *після того страшного вечора геть зниділа вона* [3, с. 198]; *каверзувати* (розм.) – «те саме, що вередувати» [4, с. 513]; *тико ж глядіте, не каверзуйте* [3, с. 190]; *напитати* (розм.) – «розпитуючи, шукати, знаходити кого-, що-небудь» [4, с. 727]; *може, ще брусниці напитасмо* [3, с. 228]; *пальнути* – «однокор. до палити» [4, с. 879]; *палити* (розм.) – «стріляти з вогнепальної зброї» [4, с. 878], *репетувати* (розм.) – «сильно кричати, видавати зойки від болю, переляку» [4, с. 1215]; *коли ж вона зрозуміла, що не злякає – пальнула з того уявного револьвера, репетнула: подалі, дед* [3, с. 16]; *підчиркрити* (розм.) – «підрізувати дуже коротко» [4, с. 970]; *...перед Зеленими Святами Ольга трохи підчиркришила* [3, с. 51]; *празникувати* (розм.) – «те саме, що святкувати» [4, с. 1102]; *затевся ювілей у своїй хаті празникувати* [3, с. 230]; *стовбичити* (розм.) – «стояти, бути на ногах», «проводити час безцільно, нічим не займаючись» [4, с. 1395]; *потім тупцяв на місці, довго стовбичив, виглянув місяць з-за хмари, ніби хотів спитати: нащо тут стовбичить ця дивна людська істота?* [3, с. 54], *хлопець обминув його, ніби Яків був кілком, що стовбичив посеред двору* [3, с. 78]; *уторопати* (второпати) (розм.) – «сприйняти розумом, зрозуміти» [4, с. 1520]: *...не зміг второпати своїм хлопським розумом* [3, с. 50].

Нами зафіксовані у тексті розмовні емоційно-оцінні дієслова, які мають виразно негативне значення, пор.: *здихати* (вульг.) – «помирати (про людину)» [4, с. 454]; *чи лишиш це лихе потороччя – хай здихає...* [3, с. 16], *щоб ти здох, проклятий* [3, с. 207]; *патьякати* (зневажл.) – «говорити багато про щось неістотне, пусте, не варте уваги; базікати, теревенити», «поширювати брехливі, небажані для кого-небудь або неправильні чутки» [4, с. 894]; *і щось патякав той п'янізний чоловік* [3, с. 220].

Негативну семантику мають вживані В. Лисом емоційно забарвлені іменники, які найчастіше використовуються для зневажливого називання осіб: *вилупок* (зневажл.) – «про людину з негативними рисами» [4, с. 140]; *совість і честь, чуєш, вилупку?* [3, с. 34]; *вітрогон* (зневажл.) – «легковажний, нерозсудливий хлопець, чоловік» [4, с. 191]; *побачила, як той вітрогон виходить з кабарецьки в оточенні цілого сонмища дівуць* [3, с. 121]; *голодранець* (зневажл.) – «убого одягнена людина; обідранець» [4, с. 251]; *з таким голодранцем, як ти* [3, с. 36]; *дармоїд* (зневажл.) – «той, хто живе на чужий кошт; нероба» [4, с. 273]; *...Тиміш напився і кляв на всенький куток і тибє, доцю, і цього дармоїда безстидного...* [3, с. 34]; *зблуда* (розм.) – «людина,

що збилася зі шляху, заблудила», зневажл. – «те саме, що приблуда» [4, с. 376]; *доки ходитиме, цяя зблуда рознесе геть усе в хаті...* [3, с. 17]; *приблуда* (зневажл.) – «той, хто випадково опинився де-небудь, пристав до когось» [4, с. 1109]; *Ну чого цяя сьвака-приблуда, яку він, щитай, з того світу дістав, пристає?* [3, с. 27]; *шкапа* (перен., розм., зневажл.) – «фізично слаба, виснажена, нездатна до роботи людина» [4, с. 1623]; *я таких старих шкап і не щитаю* [3, с. 184]; *шкарбун* (розм.) «про стару людину» [4, с. 1623]; *бач, стільки на світі прожив, старий шкарбун, а ни знає* [3, с. 12], *ставай на ноги, старий шкарбуне* [3, с. 235]; *шмаркач* (зневажл.) – «молода, недосвідчена, невміла людина, яку не поважають» [4, с. 1626]; *пішов до того шмаркача ... звелів уранці, якомога раніше, принести йому букета* [3, с. 120]; пор. також нанизування негативних означень особи: *нащо вам, тату, тая морока з цією потороччю, чужаницею?* [3, с. 19], *нащо тая приблуда, повійниця, заразниця?* [3, с. 92].

Емоційне навантаження висловлення підсилюють фіксовані в мовленні персонажів інвективні лексеми, пор.: *що ти робиш, гаспиде окаянний?* [3, с. 136]; *я тобі, падлюко, слова не давав* [3, с. 34]; *і Ольга, сучка-пасучка, не йде* [3, с. 92]; *мовчи, шльондро* [3, с. 76]. Така стилістично знижена лексика містить вказівку на емоційний стан мовця, вона використовується для розкриття внутрішнього стану (гнів, лють, роздратування) або надання додаткової негативної оцінки персонажеві.

В окремих випадках контекст сприяє послабленню негативно-оцінної експресії, пор.: *То мусите дожити, таточку. Бо вельми міні хочеться тее вітанне побачити, і як то Президент наш розписується. Бо як умрете, то й не пришлють... «Зараза», – подумав Яків. Али незлобиво, якась тепла хвиля розлилась всередині* [3, с. 229].

Мовлення поліського селянина Якова Межа, головного героя роману, увиразнюють і звертання-означення *сорока* дівчини-«приблуди» Олени або ж дочки Ольги; *сорока* (перен.) – «про надмірно балакучу людину (перев. жінку)» [4, с. 1358]; *мовчи, сороко, – гримнув Яків, начеб на свою доньку чи внучку* [3, с. 52]; *майже ніц не лишила з його рідкого старечого волосся ця сорока* [3, с. 52]; *Йди, сороко, – сказав. – Або ж рота на замок. І ключика сховай* [3, с. 59]; *Мовчи, сороко! Поклич ліпше дочку мою найменшу, Верку* [3, с. 189]; *пішли-пострибали нарешті сороки* [3, с. 231]. Самого Якова дочка характеризує, використовуючи лексему *впертюх*, пор.: *хай уже батько-впертюх тутечки доживе до століття* [3, с. 230]; *упертюх (впертюх)* (розм.) – «уперта людина» [4, с. 1509].

Уживані В. Лисом розмовні іменники формують атмосферу невимушеності і простоти, посилюють експресію, пор.: *дивовижа* (розм.) – «незвичайне видовище, диво» [4, с. 294]; *раптом приходить йому дивовижа-забаганка* [3, с. 100]; *теревені* (розм., зневажл.) – «дурниці, нісенітниця» [4, с. 1443]; *ведуть довгі бабські тере-вені* [3, с. 184]; пор. також: *падуча* (розм.) – «те саме, що падуча хвороба (слабкість), епілепсія» [4, с. 875]; *стала хапати падуча* [3, с. 198].

У романі простежено іменникове утворення на позначення предмета, пов'язаного з новітніми технологіями, пор.: *ті телефончики, мобілки, типерка, щитай, усеньке село має* [3, с. 175], *мобілку таки взяв* [3, с. 191], *бере до рук мобілку, натискає на кнопку* [3, с. 209], *озвалася мобілка* [3, с. 230], *ліпше підсвітить тою мобілкою-кобилкою* [3, с. 235], *а в правій руці костуряка і мобілка при ньому* [3, с. 235]. Іменник *мобілка*, що належить до розмовної лексики, утворений способом суфіксальної універбації, тобто «стягнення декількаслівного найменування в однослівне» [5, с. 58]. Суфіксальні універби, як стверджує І. Думчак, «експресивізують висловлювання, передають настрій мовця, зближують автора й читача, сприяють адекватності передачі мовленнєвих ситуацій» [5, с. 61].

Емоційно забарвлені прикметники в діалогах використані передусім для мовного вираження суб'єктивної оцінки персонажами один одного, а також для увиразнення певних рис їхньої зовнішності, поведінки, пор.: *булькатий* (розм.) – «який має лупаті очі; витрішкуватий, лупатий» [4, с. 102]; *Потан Ярчук, тоже із Волині, тільки південної, булькатий хлопець* [3, с. 102]; *запузячений*, пор. *пузо* (розм.) – «велике, товсте черевко» [4, с. 1188], *пузатий* (розм.) – «з великим черевом, товстий» [4, с. 1188], *банькатий*, пор. *баньки* (вульг.) – «очі» [4, с. 61], *банькатий* (вульг.) – «надто опуклий, витріщений (про очі)», «який має такі очі; витрішкуватий» [4, с. 61]; *Мати кляла... Вергунів – старого, багатирия запузяченого, і молодого, сову банькату* [3, с. 23]; *приблудний* (розм.) – «який випадково опинився де-небудь, пристав до когось // який прибув звідки-небудь; немісцевий, чужий» [4, с. 1109]; *на себе гніватися, дочку чи це потороччя приблудне* [3, с. 20]; *розцяцькований* (розм.) у знач. прикм. – «у строкато прикрашеному одязі» [4, с. 1271]; *...чи то правда, що каже ця розцяцькована ошметна пані?* [3, с. 110]; *дженджуристий* (розм.) – «який кокетує своєю зовнішністю і одягом; пустий, легковажний» [4, с. 291]; *думка про те, що вони обоє з тим дженджуристом паничем прогнали* [3, с. 101]; *шалапутний* (розм.) – «легковажний, непутящий» [4, с. 1612]; *хлопець був веселий і, видно, трохи шалапутний* [3, с. 189].

Розмовні прикметники автор уживає і для емоційних характеристик певних реалій, подій, пор.: *розпроклятий* (розм.) – «якого клянуть, проклинають; огидний, ненависний» [4, с. 1259]; *стояв перед тим розпроклятим весіллям* [3, с. 58]; *триклятий* (розм.) – «те саме, що проклятий (з відтінком підсилення); який заслуговує прокляття» [4, с. 1474]; *кого винуватити? ...Улясю, себе, бідність свою трикляту?* [3, с. 27].

Експресеми в романі В. Лиса – важливий елемент індивідуально-авторської манери, який (разом із діалектизмами) робить стиль оригінальним і впізнаваним. Письменник вдається до несподіваного найменування осіб, предметів, ознак, дій, процесів, станів тощо, по-новому, по-своєму кваліфікує їх. Переважання слів із негативним емоційним забарвленням узгоджується з тематикою і проблематикою роману, який досить критично інтерпретує людину, соціум та історію загалом. Передаючи внутрішній стан героя, В. Лис часто моделює типову життєву ситуацію, яка добре відома пересічному читачеві. Отже, читач може легко поставити себе на місце персонажа літературного твору і відчутти приблизно ті ж емоції.

Чисельністю й особливим стилістичним колоритом, на думку В.А. Чабаненка, «вирізняються ті експресивні явища української мови, які виникають на ґрунті її словотвірних норм» [6, с. 115].

«У сучасну епоху зростає прагматична ефективність художньої літератури впливати на людей, переконувати їх, спонукати до певних дій, тож на рівні словотвору одним із знарядь такого впливу є емоційно-оцінні демінутиви», – стверджує І.С. Беркешук й, аналізуючи творчість волинського письменника, додає: «Володимир Лис у романі «Століття Якова» вдається до використання складної гама демінутивних утворень у складі лексем як засобів вираження експресії» [7, с. 43–44].

Пріоритетність у вираженні категорії демінутивності має такий словотвірний спосіб, як суфіксація [8, с. 41]. Багатство іменникових демінутивних суфіксів (-к-, -ок-, -ик-, -очк-, -ечк-, -оньк-, -еньк-) простежуємо в аналізованому тексті, пор.: *аби придбати корівку чи й коня* [3, с. 56], *ти, дитинко, тоже спи...* [3, с. 12], *і мала та ялинка ймення Улянка* [3, с. 56], *землю притрусив легкий сніжок* [3, с. 188], *малесенький потічок...* [3, с. 217], *тоді поманила тонюсінським пальчиком* [3, с. 17], *кігтиком чогось пошкребло* [3, с. 20], *кілька разів Яків ніс змучену роботою жіночку з поля* [3, с. 128], *примхливий вустечка* [3, с. 99], *з нею всі віталися, як з ясним сонечком* [3, с. 117], *ось і в них скоро буде така красунечка* [3, с. 135], *куди ви, дітоньки?* [3, с. 116], *Ходіте та ходіте, сусідоньки. До моїх батьків,*

посидимо, погомонимо [3, с. 135], найменшу свою гонученьку [3, с. 191], коли дозріла вишенька (чи малинка) сама впаде йому в долоні [3, с. 120]; пор. також використання мовних репрезентантів категорії демінутивності в описі Зосі, «дешевої шльондри чи шляхтянки, що стоїть із гордою поставою голови перед ним, хлопцем із Полісся» [3, с. 81]: *Зося була вдягнута в сірій, з великим білим горщиком жакет з викладом на грудях. Спідничка ледве покривала коліна, й між черевчками і подолом виднілися струнки загорілі ніжки. Напівпрозорий капелюшок і незмінні рукавички, цього разу світло-коричневі, швидше руді, з прорізками на пальцях. Картинка!* [3, с. 80].

Пестливі суфіксальні утворення надають художньому мовленню роману особливої теплоти, зокрема в онімному комунікативному просторі: *Стояла така ж рання осінь, як і в час народження першої доньки. Тепер їх було три: Парасочка, Софійка-Зосечка і найменша – Уляночка* [3, с. 134]; *В хаті гралася двійко дітей – хлопчик Іванко і дівчинка Устиночка* [3, с. 135]; *То й збереглося три карточки. На їдній він, Парасочка, Зосечка, ну, й Улянка малесенька на руках. На другій Зосечка й Парасочка стоять, взявшись за руки. Ну, й Парасочка окремо* [3, с. 199–200].

Емоційно-оцінні демінутивні похідні фіксуємо й у прикметниковому словотворі аналізованого тексту, пор.: *ваш синочок рідненький, а мій хрещений* [3, с. 22], *хто ж то в нас такий молоденький і гарненький?* [3, с. 52], *коло воріт обернулася, крутнулася, спідниця коротенька віялом майнула* [3, с. 72], *малий нарвав чималенького віника з ромашок* [3, с. 120], *як лозинка тоненька* [3, с. 179], *...очима блимнув на гарненьке ... дівчисько* [3, с. 104], *Улянка малесенька на руках* [3, с. 199], *до полудня кірочка перетворювалася на тонюсінькі острівці* [3, с. 204].

Автор може надавати демінутивам іронічного значення; пор. емоційне забарвлення прикметника *маленький* у пропонуваному контексті: *...графиня кави не п'є, тільки настійку із маленьким (хі-хі) додатком спирту для тонусу* [3, с. 100].

Експресивними конотаціями супроводжуються також прислівникові форми з суфіксами *-есеньк-*, *-еньк-*, пор.: *її лицар вже встиг рано-ранесенько ... назбирати тих квітів* [3, с. 119], *вони тихенько встали, тримаючись за руки* [3, с. 116], *волосся з-під пілотки хвостиком, на чолі рівненько підстрижене, спадає до брів* [3, с. 213], *довелося швиденько знов заплющити* [3, с. 231].

«Продуктивним засобом створення емоційного колориту, яскравості, образності мови є суфікси на позначення негативної суб'єктивної оцінки» [9, с. 22]. За спостереженням І.С. Беркешук, такі форманти «виступають у значно меншій кількості слів, ніж суфікси позитивної оцінки,

проте діапазон емоційних відтінків, яких здатні надавати іменникам негативно-оцінні суфікси, досить широкий: від слабо виражених відтінків згрубілості, зневажливості, несхвальної оцінки до яскраво вираженої зневаги, іронії, презирства, а в деяких контекстах – ненависті» [9, с. 23].

Найпродуктивніший у групі негативно-оцінних формантів суфікс *-иськ-* розширює палітру емоційно-оцінних відтінків роману «Століття Якова», пор.: *письма (листа, напевне б сказало те кляте дівчисько) не буде* [3, с. 14], *на відміну від kota, прибудуиська, його чи не його kota, пес мав ім'я і зався Тузиком* [3, с. 15], *Яків називав свого старого писька Тузом* [3, с. 15], *чужий чорний котисько* [3, с. 15], *підстрелити не підстрелять, а такого штрафиська впаяють* [3, с. 56], *щоб не чіпала ни Оленки, ни Валіка своїм довгим язичиськом* [3, с. 59], *хлопчисько блимнув на господаря насторожено і вороже* [3, с. 78], *з виду, як тряся, не інакше — наркоман. Наркоманисько* [3, с. 79], *хотів кинути бісові чамойданиська й мчати світ за очі* [3, с. 99], *тату, то не вовчисько он там?* [3, с. 193].

Емоційне забарвлення аналізованих форм якоюсь мірою залежить від контексту. Так, номінально негативні слова можуть втрачати згрубілу семантику або й набувати протилежного значення. Скажімо, характеризуючи kota, автор пише: *До голови Якову проситься якась згадка. Про kota. Про kota-вуркота. Вуркотиська* [3, с. 11]; *кіт вуркоче, Яків присідає і гладить старого котяру* [3, с. 12]; *...погладити погладив, котисько задоволений, авжеж, а підвестися як?* [3, с. 12]. Завдяки поєднанню зі словами *задоволений, вуркоче, гладить, кіт-вуркіт* згрубілі форми втрачають негативне забарвлення і формують позитивний образ тварини. Подібні синтаксичні модифікації роблять текст ще більш емоційним і посилюють вплив на читача завдяки контрасту.

Кількома прикладами засвідчено використання негативно-оцінного суфікса *-ищ-*, пор.: *цеє молоде почварище* [3, с. 44], *а тоді Зося схопила своєю ніжною ручкою лапище Якова* [3, с. 109], *ти б своє махорище й на чоловіка проміняла б, — сердився Яків* [3, с. 192].

Виразним засобом образотворення в романі В. Лиса є також означення-прикладки, досить часто вживані автором. Найчастіше такі форми надають емоційну оцінку певним особам. Це можуть бути ознаки за віком (наприклад, *дівчати-пуцьвірінка* [3, с. 105], *Парасочка-переросток* [3, с. 192]), за специфікою поведінки особи (як-от: *дівчина-потороччя* [3, с. 19], *Іванко-халамидник* [3, с. 148], *цій прибуді-наркоти* [3, с. 18], *с'явка-прибудуда* [3, с. 27], *Тадик-зрадливець* [3, с. 124], *чоловіка-алкоголіка* [3, с. 185]); за зовнішністю або загальною оцінкою (наприклад, *баба-люкс* [3, с. 73],

дівчина-пляма [3, с. 15], красуня-шляхтянка [3, с. 117], виходить пані-пава [3, с. 108]).

Прикладкові поєднання іменників слугують також для створення виразних образів певних предметів чи явищ, пор.: *очі наволокою-туманцем зтягнуті* [3, с. 26], *вітер блукалець-гуляка* [3, с. 30], *блукає по кімнатах-хатах* [3, с. 68], *у колодязі-могилі* [3, с. 92], *приходить дивовижа-забаганка* [3, с. 100], *була поїздка-мука* [3, с. 115], *доччину історію-долю, історію-скаргу Яків знав* [3, с. 184–185].

Накладання семантики різних лексем у таких утвореннях посилює глибину змісту й увиразнює емоційне забарвлення зображуваних осіб чи явищ.

Висновки і перспективи подальших розробок.

Наведений та проаналізований матеріал дозволяє стверджувати, що емоційно маркована лексика – одна з домінант твору. Одним із найбільш виразних елементів у тексті є слова, емоційний компонент яких включений у лексичне значення. У творі домінують дієслівні форми (граматичний аспект), а також форми з негативним емоційним забарвленням (семантичний аспект). Широкий спектр емоцій виражають демінутиви та аугментативи, фіксовані не тільки в діалогах героїв, а й в авторському мовленні. Значення словотвірних варіантів часто залежить від контексту і може змінюватись на протилежне.

Вивчення емоційно забарвленої лексики як важливої складової частини індивідуально-авторської манери письма Володимира Лиса актуальне також на матеріалі інших творів письменника, що й визначає перспективу подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вавринюк Т.І. Емоційно-експресивна лексика в поетичному мовленні (на матеріалі творів Ліни Костенко). *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2010. Вип. 4. С. 67–73.
2. Гуйванюк Н.В. Лексичні та синтаксичні експресивні засоби суб'єктивізації висловлення (на матеріалі творів буковинських письменників). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10 «Проблеми граматики і лексикології української мови»*. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. Вип. 7. С. 90–96.
3. Лис В.С. Століття Якова. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2011. 240 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
5. Думчак І. Мовностилістична диференціація універбації. *Українознавчі студії*. Івано-Франківськ, 2019. № 20. С. 57–63.
6. Чабаненко В.А. Стилістика експресивних засобів української мови : монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.

7. Беркешчук І.С. Демінутивні утворення в романі Володимира Лиса «Століття Якова». *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 8 «Філологічні науки (мовознавство)»*. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. Вип. 4. С. 42–48.
8. Руда Н. Категорія демінутивності в українській мові (формально-семантичний аспект). *Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2013. № 24. С. 41–44.
9. Беркешчук І.С. Демінутиви та аугментативи – виразники українського менталітету. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2016. Вип. 14. С. 20–26.

REFERENCES

1. Vavryniuk, T.I. (2010) Emotsiino-ekspresyivna leksyka v poetychnomu movlenni (na materialy tvoriv Liny Kostenko). *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, iss. 4, pp. 67–73.
2. Huivaniuk, N.V. (2011) Leksychni ta syntaksychni ekspresamy yak zasib subiektivizatsii vyslovlennia (na materialy tvoriv bukovynskykh pysmennykiv). *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 10 : Problemy hramatyky i leksykologhii ukrainskoi movy*. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, iss. 7, pp. 90–96.
3. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2007) / Uklad. i hol. red. V. T. Busel. Kyiv ; Irpin : VTF “Perun”.
4. Dumchak, I. (2019) Movnostylistychna dyferentsiatsiia unverbatsii. *Ukrainoznavchi studii*. Ivano-Frankivsk, no. 20, pp. 57–63.
5. Lys, V.S. (2011) Stolittia Yakova [Tekst]. Kharkiv : Knyzhkovyi klub «Klub simeinoho dozvillia».
6. Chabanenko, V.A. (2002) Stylistyka ekspresyvnykh zasobiv ukrainskoi movy : monohrafiia. Zaporizhzhia : ZDU.
7. Berkeshchuk, I. S. (2012) Deminutyvni utvorenna v romani Volodymyra Lysa „Stolittia Yakova”. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 8 : Filolohichni nauky (movoznavstvo)*. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, iss. 4, pp. 42–48.
8. Berkeshchuk, I. S. (2016) Deminutyvy ta auhmentatyvy – vyraznyky ukrainskoho mentalitetu. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, iss. 14, pp. 20–26.
9. Ruda, N. (2013) Katehoriia deminutyvnosti v ukrainskii movi (formalno-semantychnyi aspekt). *Literaturyznavstvo. Movoznavstvo. Folklorystyka*, no. 24, pp. 41–44.